

Titel: Tale om Den aabenbarede Religions Indflydelse i de verdslige Videnskaber, Holden paa Hans Kongelige Majestæts Høye Fødsels-Dag den 29 Januarii 1775 for Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Forsamling ved Ole Irgens.

Citation: "Tale om Den aabenbarede Religions Indflydelse i de verdslige Videnskaber, Holden paa Hans Kongelige Majestæts Høye Fødsels-Dag den 29 Januarii 1775 for Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Forsamling ved Ole Irgens.", i *Luxdorps samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 22*, Tronhiem J.C. Winding, 1775, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-2_022-shoot-workid2_022_014.pdf (tilgået 26. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorps samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 2 bind 22

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Tale om Den aabenbarede Religions Indflydelse i de verdslige Videnskaber,

Holden

paa

Hans Kongel. Majestæts

Høye Fødsels-Dag

d. 29 Januarii 1775. for

Det Kongelige Norske

Videnskabers Selskabs Forsamling

ved

OLE IRGENS.

Tronhiem,

Trykt hos Jens Christensen Winding, 1775.

2

3

Høje og Høistærede Herrer og Tilhørere! De verdflige Videnskabers Nytte er ingenlunde saa indskrænket, at samme blot skulde strække sig til den verdflige Lyksalighed, uden at bidrage noget til den aandelige og vigtigere Lyksalighed. Religion, den sande Religion, lærer allene Vejen til saadan; men de verdslige Videnskaber ere og blive dog Hjelpe-Midler til Religionens Bevaring og Forsvar. At den christelige Lærdom er bleven forkyndet for alle Folk, har GUD selv forvissat os om: at de fleste Folkeslag have siden tabt denne saa fornødne og umistelige Skat, forsikrer Historiens Troeværdighed: at den endnu kand tapes, stadfæster en for nogle Steder sørgelig Erfaring.

4

I den Tids Alder, da GUDS Visdom fandt det fornødent, at den aabenbarede Religion skulle allevegne bevises ved idelige og uimodsigelige Mirakler, kunde og burde den læres af saadanne som i verdsige Videnskaber vare ukyndige. Derved blev Religionens høje Oprindelse og guddommelige Kraft des kiendeligere: derved blev de Mistænelige betagen Anledning, at holde den for noget listigt Menniske-Paafund. Iblant overtroiske Hedninger, som ej selv besad den rette Indsigt i de meest fornødne Videnskaber, kunde en nye Religion, som paalagde mange ubehagelige Pligter, aldrig faae Fremgang, uden de, som meest vare vante ved sandelige Begreb, maatte overbevises ved sandelige Bevisligheder formedelst Mirakler. Dog dette Slags Overbevisning er baade i sig selv svag, og medfører desuden, om jeg saa maae kalde det, Forvirrelse i Verdens ved Skabningen fastsatte Bestyrelses Maade; den maatte derfor ey længere bruges, end medens den var uomgiengelig fornøden til Religionens allerførste Plantelse.

Det Lys, som er den menneskelige Fornuft levner efter Faldet, kunde og burde siden anvendes til at indsee den naturlige og aabenbarede Religions saa tydelige Overeensstemmelse og Sam-

5

menhæng, og derhos at bevare baade de unægtelige, de troeværdige og de rimelige Bevis paa den plantede Religions Sandhed: derved virkes en større Overbevisning, som dog ey faaer sin fuldkomne Styrke uden den overnaturlige Oplysning. Naar de verdslige Videnskaber forsømmes, eller ilde dyrkes, svækkes, fordunkles eller næsten udstukkes det Lys, som Fornuften har i Besiddelse: de som foragte og glemme al verdslig Visdom, forføres letteligen til at foragte og glemme den guddommelige, som fordrer større Agtpaaivenhed, ubehageligere Arbejde og bestandigere Taalmodighed.

Uden ideligen igiemagne Mirakler er det fast umueligt, at den sande Religion nogensinde kunde bevares blant Folk, som ingen Flid vil anvende paa verdslige Videnskabers Dyrkning og Vedligeholdelse. De allertydeligste Bevis paa GUDs Tilværelse, uendelige Fuldkommenhed og vise Regiering ere jo blevne fordunklede og omsider forglemte blant alle dem, som have vedblevet at foragte Videnskaber. Hvad Under? om de ligesaa tydelige Bevis paa den aabenbarede Religions Sandhed ey af saadanne paaskiønnes, og derfor maae blive uvirksomme. Mirakler, som for mange Aarhundrede siden have tildraget sig;

6

Spaadomme, som længe siden ere opfyldte; Kirkens højst forunderlige Udbredelse og Vedligeholdelse blive uforstaaelige og ofte mistænkelige Sandheder for dem, som mangle al Kundskab om Verdens ældste Historie. Skriften selv, den af GUD os givne saa tydelige Lovbog om Religionen, bliver utydelig og underkastet de urimeligste Mistolkninger, naar Vankundighed i øvrige Videnskaber bliver herssende,

Vantroen har vel baade i de forbigangne og nærværende Tider anvendt al sin svage Styrke til at misbruge de verdslige Videnskaber i den ideligen tiltagende Strid mod Religionen; men den har derved allene udfundet Vaaben mod sig selv og til egen Besskiæmmelse. Den aabenbarede Religions ligesaa mægtige, som tredske og dristige Fiende, hen bekiendte Troens Fornegter og Overtroens Forfægter, Julianus Apostata, skal selv, efter Theodoreti Beretning, have tilstaaet og beklaget, at Hedningene i hans Tid bleve med deres egne Vaaben af de Christne igiendrevne.

Blant dem, som skal lære og forsvare den sande Religion, har det guddommelige Forsyn derfor altid bestikket nogle lærde og i Videnskaber kyndige Mænd. I vide selv, Høistærede! en Moses

7

var vel oplært i Ægypternes, en Daniel i Chaldæernes Visdom, blant de Folk, hvor Videnskaberne i deres Tid havde ligesom Hiemstæd. En Job i Verdens ældste Tid har ved sin Pen udvist en større Indsigt udi Naturlæren, end man ellers i hen Tids Alder skulle have ventet. En Salomons større Indsigter opvakte siden Forundring og blant de vittige Araber. Propheterne havde Skoler blant det Jødiske Folk, og hvo vil tvivle eller nægte, at jo nyttige og da bekiendte Videnskaber tillige i de samme bleve lærte.

Iblant de ulærde, som GUDs Visdom valgte til Apostle, blev dog den lærde Paulus antaget og viseligen udsendt til de i Videnskaber oplærte Græker og Romere. I den første Christne Kirke under de allerhaardeste Forfølgelser er Religionen bleven lært og forsvaret ved saadanne Skrifter, som endnu tydeligen vidne om deres Forfatteres Lærdom og Kyndighed udi Videnskaber. En Clemens fra Alexandrien, den Martyr, Justinus, Athenagoras, Theophilus, Irenæus, Tertullianus, Origenes og flere i Kirke-Historien navnkundige Lære-Fædre have efterladt saadanne Skrifter, som vise, hvor heldigen den Indsigt i de verdslige Videnskaber kand nyttes endog Religionen til Tieneste.

8

Der fortiener vor Opmærksomhed, at den aabenbarede Religion har havt den beste Fremgang og længste Varighed just blant de Folk, som have vedligeholdt Videnskabers Dyrkning, og, saa snart samme er bleven forsømt, har strax enten Vantroen eller Overtroen smittet Religionen med Vildfarelse. Ved nøje Betragtning og Agtpaaivenhed paa Guds Kirkes Skiæbne falder dette tydeligen nok i Øjne, men Sagens Beskaffenhed gjør dette desuden næsten til en fornøden Følge af Videnskabernes Forlis. Religionens Lærere ere uden Videnskaber blottede og stulte ved de vigtigste Hjelpemidler til baade at udtolke Skriften og forsvare den mod Vantroens Indvendinger. Som Vaabenløse kand i dette Tilfælde de ansees, der ey selv forstaa Skriftens Grundprog, ingen Indsigt have udi Fortolknings-Konsten, Verdens ældste Skikke og Tildragelser, og dertil ere ukyndige i Fornuft-Læren, Grund-Læren og Sæde-Læren. Vaabenløse Lærere blive snart modløse, frygtagtige, lunkne, vaklende, omsider selv tvivlraadige og tilsidst vildfarende.

Men hvad tænke I, Høistærede! at jeg saa længe frister Eders Taalmodighed at høre en saa bekiendt Sætning, som denne om Videnskabernes Indflydelse i Religionen? Jeg tænker derved at

9

muntre os indbyrdes i Dag til at betragte, at den sande Religion har bidraget endog mere til Videnskabernes

Opkomst og Fremvejt, en disse til Religionens. Betragtningen passer sig ey allene til mit Embede, ved alle Leyligheder at anprise vor helligste Religions almindelige Nytte; den stikker sig vel til denne Dag, som en Naadig og Fredelig Konges Fødsel gjør for os alle saa høytidelig.

Den ældgamle Skik, at erindre og udmærke Regenteres Fødsels-Dage med høytidelig Glæde skab, har fra Ægypten sin Oprindelse. Som en nyttig og velanstændig Skik blev den siden antagen baade af Perser, Græker og Romere, hvilke dog bare en større Foragt for Ægypternes overtroiske Skikke, end Høvyagtelse for deres Videnskaber syntes at tilstæde. Men denne Skik var en billig og sømmelig Religions Handling, den kunde derfor uden, Anstød til Opbyggelse og Nytte beholdes. Dens Brug blant os Christne har vel Origenes lastet, dog i sig selv er den ey allene uskyldig, men tilbørlig og gavnlig, naar den foreenes med den rette Religions Øvelse. Skulde da ey Eders Høvyagtelse for Religionen og Eders Beredvillighed til dens Øvelse, Høystærede! give mig den Forsikring, at jeg paa denne Dag ey kand

10

blive Eder kiædsommelig ved at tale korteligen om

Den aabenbarede Religions Indflydelse

i de verdslige Videnskaber.

At en grundig Kundskab om den aabenbarede Religion er den Hoved-Videnskab, som allene gjør de øvrige Videnskaber tienlige til at erholde noget af det, som med Rette kand henregnes til den sande timelige Lyksalighed, bliver uforuødent at erindre. Hvo iblant os veed ej, at Menniskenes moralske Ufuldkommenheder kand ikke uden ved Religionen virkeligen og i Sandhed forbedres, Naar disse Ufuldkommenheder herske, beholde de stedse en skadelig Indflydelse ey allene i Sæderne, men og i Videnskaberne.

Det vigtigste, som hører til Religionen er Kundskab og den derved virkede Overbevisning: mangler Gudsdyrkelsen denne Grund, bliver den baade uforuøftig og unyttig. Mangler derimod Kundskaben Grundighed, Rigtighed og Tilstrækkelighed, bliver den svag og lidet formaaende at overbevise Forstanden, men fast kraftsløs til at bøye Villien. Ved den aabenbarede Religion forstaaer jeg tillige en grundig Kundskab om den

11

samme formedelst Oplysningen ved den guddommelige Aabenbaring i GUds skrevne Ord. Denne Kundffab har den selvstændige Visdom anbefalet alle for at erholde den højeste Fuldkommenhed, som af Mennisker kand opnaaes, det ævige Liv. Men skulle denne Kundskab ikke da tillige befordre vor i det nærværende Liv mulige Forbedring?

Den verdslige og jordiske Lyksalighed, er den end adskillig, foranderlig og forgiængelig, fornøden og umistelig bliver den dog til vort timelige Lives Ophold og saadan Beqvemmelighed, at dette Liv kunde nyttes og anvendes til vort ævige Vel. De verdstige Videnskaber lære egentligen og fornemmeligen det, som hører til en timelig Lyksaliggjørelse, og derfor ere de aldeles vigtige, de have saaledes en Medvirkning til et større Gode, som allerede er omtalt. Men lader os nu betragte, om ey den aabenbarede Religion har den Indflydelse i Videnskaberne, at de ved den voxer, forbedres og bevares til en større Nytte i det menneskelige Liv. Den Sætnings Rigtighed og Sandhed vil jeg forsøge at bevise, ey saa meget ved de guddommelige Vidnesbyrd, som ved de Bevis, Erfarenhed af forbigangne Tildragelser giver herpaa, og tillige ved de Føl-

12

ger, som Fornuften kand indsee flyde af Religionens og Videnskabernes indbyrdes Forhold til hinanden.

Betragte vi Videnskabernes Skiæbne i de fremfarne, ja allerældste Tider, vi befinde den stedse ønskelig og god blant den sande Religions Bekiendere. At de ældste hedenske Skribentere allene tillegge Ægypter, Phoenicier, Chaldæer og omsider Grækerne Videnskabernes Opfindelse og Tilvejt, er ey at undre, disse Folk vare enten deres Stammefædre eller Læremestere, Høvyagtelsen for dem overtalede letteligen at troe, at alle Videnskaber og der havde havt deres Oprindelse, hvor de selv fandt eller lærte dem.

Det Jodiske Folkes guddommelige Skikke tillode ey Hedninger nogen fortroelig Omgang med dette Folk, som saa strengeligen var befalet at holde sig adskilt fra de hedenske. Men derover blev dette Folk foragtet som særsindet, det blev anseet som forfalden til et almindeligt Menniske-Had. Dets Afskye for Afguds-Tienesten, og at de hedenske Guders Billeder ikke engang kunde tillades Plads i det Jodiske Tempel, gav Anledning at mistænke og beskyldte dette Folk for ar være al Religions Foragtere. De

13

Verdsligvis blant Hedningene holdte det for en Højmodighed, for en Billighed, at begegne deres Foragtere med lige Foragt.

Det Israelitiske Folk var stedse misnøjet, utaalmodigt, ofre gienstridigt, oprørsk og til Fortvivelse forbittret under Hedningers Overherredømme, det blev derover beskrevet og afmalet hæsligere, end det virkeligen var. Blant Græker og Romere bleve derfor Jødernes Indretninger agtede nogen Opmærksomhed uværdige. I deres Skrifter meldes meget sjælden om Jødeland, og, naar det skeer, ere deres Beretninger ufuldstændige, urigtige, partiske og sigtende til at gjøre et foragtet Folk latterligt. Skriften allene giver os den rette Underretning om Tilstanden blant de ældste Bekiendere af den aabenbarede Religion, den dølger ingenlunde deres Feyl, og tillegger dem aldrig nogen ufortient Berømmelse.

Betragtes Skriftens saa paalidelige Beretninger noget nøyere, finde vi tydelige Spor deraf, at Videnskaber ere, efter enhver Alders Beskaffenhed og Maade, heldigen blant GUds Folk dyrkede. Arkens Bygning er et unægteligt Bevis paa en Noæh større Indsigt udi Bygnings-Konsten og Skibsfarten, end i hans Tids Alder

14

kunde ventes; men her kand med Grund indvendes, at samme var ham given ved guddommelig Aabenbarelse. Imidlertid er intet at indvende mod hans uventelige Kyndighed om Viinavlingens vanskelige Behandling, og skulde man ikke deraf rimeligen slutte hans Kundskab om det til Huusholdnings-Væsenet mere fornødne? Kundskaben om Viinvexten er dog siden tabt og savnes hos Grækerlands og Italiens ældste Beboere. De allerældste Slægte-Registere anfører Moses, som bekiendte og for Israels Folk ey forhen uvitterlige, de have heel rimeligen været af deres Forfædre skriftligen forfattede, de maatte ellers næsten efter 1000de Aars Forløb være blevne glemte ligesaavel blant dette, som blant de øvrige Folk; skulde ey dette gjøre den Formodning rimelig, ja troeværdig, at Skrivekonsten har fra Noæh Tider været bevaret blant hans gudfrygtige Afkom.

Skriften, som dog beretter nogle mindre betydelige Konsters Oprindelse, mælder ej det mindste om Skrivekonstens; den er og bliver jo for Videnskaberne den meest fornødne? men denne Skriftens Stiltienhed synes Mig, Høistærede! at tilkiendegive, at denne Konst har været bekiendt længe for Floden, ligefra Verdens allerældste Ti-

15

det. De alphabetiske Bogstavets Opfindelse er unegtigen den største og nyttigste Opdagelse, sont nogensinde er gjort til Videnskabers Befordring. Skulde en blot menneskelig Forstand i Vankundigheds Tider have opfundet Bogstave-Skriften, maatte det være skeet ved en Hændelse, som havde opvakt en almindelig Forundring, som ey hastigen pleyer forglemmes. De ældste verdslige Skribentere tillegge Assyrier, Phoenicier eller Ægypter denne Opfindelse; men de meget ældre hellige Skribentere Job og Moses melde allene om Skrivningen, som en i deres Tid bekiendt Sag, de bruge og ligesaa mange Bogstaver, som deres Sprog endnu haver. Phoeniciernes Sprog, som var næsten det samme, har rimeligen i Cadmi Tid allene havt 16 Bogstaver, skulde ey dette give den Formodning, at disse kunde nyeligen og derfor ufuldstændigen være lærte af Ebræernes Patriarcher, som havde boet iblant dem. Iblant Ægypterne kunde Billed-Skriften aldrig saa længe have været i Brug, om Bogstave-Skriften havde saa tidligen for dem været bekendt, som for GUds Folk. Den Beretning om en Enochs Skrifter er uvis, skiønt en Apostel i det Nye Testamente anfører hans Spaadom. Dette bliver vist, at Skrivekonsten findes allerførst brugt og nytter af den aabenba-

16

rede Religions Bekiendere, og Religionen selv forbinder at bevare den samme.

Abraham og de øvrige Stammefædre for det Jødiske Folk maae unegtigen have besiddet større Vittighed og flere Indsigter, end de, som i deres Tider vare almindelige; man finder ellers ikke nogen naturlig og rimelig Aarsag til den Højagtelse, de fandt blant fremmede Folk, hvor de selv vare Udlændinge, i sær da disse Folk vare Phoenicier og Egypter, som i den Verdens Alder bleve holdte for de vittigste. Det fortiener Opmærksomhed, at en Joseph saa vel var opdragen i sin Faders Huns, at han, uden at oplæres i Egypternes Visdom, kunde forstaae som øverste Embedsmand at forestaae et helt Rige, og det med den allerstørste Berømmelse i fulde 80 Aar. Han var ved Embedets Tiltrædelse ikkun 30 Aar gammel og havde da i 13 Aar levet i Egypten et kummerfuldt Liv. GUds Kraft og Velsignelse var kiendeligen over ham, men deraf følger dog ikke, at han nød nogen umiddelbar overnaturlig Oplysning til alle sit Embeds verdslige Forretninger.

Den Levitiske Guds-Tienestes Indretninger, den Israelitiske Stats-Forfatning kunde ey

17

have Sted uden blant saadanne, som vare kyndige udi Konster og Videnskaber. En skreven Lov skulde ey allene ideligen læses og læres; men der skulde holdes Mandtaller, mange Slægte-Registere, Regnskaber og offentlige Skrivere. Vel var Guds Folkes Tilstand ofte saa forvirret og forfalden, at det, som var paabudet,

blev forsømt; men der savnes dog aldrig blant dem nogle kloge og kyndige, ej at melde om dem, som Skriften besynderligen berømmer. Hvor forladt og ilde lidt det Jodiske Folk end var blant Hedningene, det var dog aldrig holdet for noget taabelig: eller vankundigt Folk. Udi Ægypten selv vare Jøderne, endog under den Grækiske Regiering, højt agtede formedelst deres Lærdom, da offentlige Embeder bleve dem der betroede. Blant Romerne vare de ogsaa agtede som kloge og duelige Handelsmænd og Haandværks-Folk, indtil deres Oprør indskrænkede deres Friheder; ikke desto mindre blev den bekiendte Historieskrivers Josephs Lærdom saa højt anseer, at den tilvendte ham begge Vespastaners Gunst paa en Tid, da samme mindst kunde ventes. At anføre flere Bevis paa det Jodiske Folkes Kyndighed i Videnskaber vilde allene spilde Tiden for Eder, Højstærede! I vide selv, at en Siracs Søn,

en Philo og Forfatteren af den første saa kaldede Mac-

18

cabæernes Bog ere sadanne Skribentere, om hvis Lærdom ingen Kiender tvivler.

Videnskabernes Vedligeholdelse og Fremvegt i den Christne Kirke er en vitterlig Sandhed for alle, som have mindste Indsigt i Historien. Paa nogle Steder have de vel ofte aftaget og været fordunklede til Kirkens sørgelige og alt for kiendelige Tab; men aldrig har deres Lys været aldeles udstukt: det har stedse dog nogensteds i GUDs Kirke skinnet des herligere. Meget vel seer jeg forud denne herved mødende Indvending, at de verdslige Videnskabers Tilstand har været mere blomstrende blant Ægypter, Chaldæer og Græker. Nogle matematiske Videnskaber, Fornuft-Læren, Grund-Læren og adskillige Konster til Videnskabernes Tieneste ere jo opfundne og blevne dyrkede blant disse Folk? En heel Skok Vidner af gamle Skribentere kand jo til Bevis herpaa fremstilles? og hvo vilde bessylde saa mange eenstemmige Vidner for løgnagtige? Al Vished om de ældre Historier maatte saaledes blive vaklende. Jeg holder det for en Pligt at troe disse Vidner udi al, hvor deres Feyltagelse ikke kand enten bevises, eller med Rimelighed formodes. Hvo skulde desuden tvivle, at jo Menniskers

19

naturlige Forstand har opfundet de fleste verdslige Videnskaber? Thi nogen Videnskab har dog det første Par Mennisker beholdet efter Faldet, og den samme have de vel lært deres Børn, saa der bliver er forgiæves Hovedbrud at ville bestemme, hvorledes Fornuften har udfundet just alle verdslige Videnskaber. Mueligt og tillige rimeligt er det, at der guddommelige Forsyn os berordentligen har sørget for Videnskabers Opkomst og Vedligeholdelse til den sande Guds-Dyrkelses Befordring.

Den borgerlige Lovkyndighed lærte GUD selv sit Folk ved Mosen. De ved Tabernaklets Forfærdigelse navnkundige Kunstnere vare, efter GUDs eget Vidnesbyrd, opfyldte med GUDs Aand til at have Vittighed, Forstand og Kundskab i allehaande Arbeyde. Den Visdom GUD selv gav Salomo var ingenlunde blot indskrænket til Religions-Læren. Ved de verdslige Videnskaber er dette noget besynderligt og heel Mærkværdigt, at de samme allene i de ældste Tider have haft Fremgang og Tilvegt blant de Folk, som boede trindt omkring det Jodiske, og fra dem hentede Grækerne fornemmeligen deres Visdom. En Thales, Pythagoras og en Plato selv besøgte Ægypten.

20

Hvad i de nyere Tider er bleven berettet om Videnskabernes blomstrende Tilstand, blant Sineser og Bramener endog for Noæh Tid, er fabelagtigt og i adskillige Ting aabenbarligen urigtigt. Videnskabernes Tilstand er tvertimod befunden blant disse saa slet og ynkelig, at hvad der prales om de ældste Tider, beholder ey engang Skin af Rimelighed. De Lærdeste blant disse Folke-Slægter have jo haft behov at undervises i Videnskabernes første Grunde af Europæer. En uordentlig Samling af Setninger i Sæde- og Stats-Læren udgjør det meste af deres saa berømte Visdom.

Tiden tillader ey, Højstærede! at opholde Dem med flere Bevis derpaa, at de verdslige Videnskaber fornemmeligen have blomstrer enten blant den sande Religions Bekiendere, eller blant saadanne Folk, som have været deres Naboer og haft med dem Bekiendtskab. Vendes Øjnene andenstæds hen, findes overalt paa Jorden et Barbarie og Mørke. Skulde vi da ey heraf slutte, ja indsee, at den aabenbarede Religion maae have en besynderlig stor Indflydelse i øvrige Videnskaber. Men dette kand saaledes betragtes, at vi derved overveye deels Religionens almindelige Indflydelse i alle Videnskaber,

21

deels dens besynderlige i visse særskilte. Tiden vil denne Gang indskrænke min Tale allene at handle om den Indflydelse, den aabenbarede Religion haver i de verdslige Videnskaber i Almindelighed.

Den Christne Cicero, en Lactantius, har længe siden anmærket, at den Visdom uden Religion aldrig bør bifaldes som god og tienlig; man kand med Føye legge dette hertil: den fortienner aldrig Navn af Visdom. En kiendelig Ulyst til Visdom og at oplæres i samme er blant Mennesker almindelig. Nysgierrigheden maae

gjerne regnes blant Menniskets naturlige Drifter, naar ved den samme forstaaes Begiærlighed efter at vide det, som ey bemøjer og trætter Forstandens Kræfter, men allene fornøyer og giver Indbildnings-Kraften nye sandselige Begreb. Naar disse vel nyttes, give de dog ey allene Anledning, men opvække Forstanden til Høyere Eftertanke og fornuftigere Begreb. Saaledes er Skaberens Visdom og Godhed aabenbar i denne Mennisket levnedes naturlige Drift. Men raader Mennisket allene sig selv uden at forbedres ved Religionen, vil den medfødde Lyst til Vellyst og Magelighed altid gjøre det Arbeyde med Forstanden mere kiædsommeligt og ubehageligt, end det med Lege-

22

met. Mængden vælger altid heller at trælle med Legemets, end med Sindets Kræfter, naar Fornødenheden tvinger til eet af disse, som begge ere den menniskelige Natur saa modbydelige og væmmelige.

Den rette Høyagtelse for Visdom og Videnskaber lærer, opvækker og vedligeholder den rette Religion. Den lærer, at det er Menniskets fornemmeste Pligt, at sørge for Siælens mueligste Forbedring, og at samme aldrig uden Kundskab kand udvirkes: den lærer, at Mennisket bør ved sin Kundskab ey allene gavne sig selv, men og andre; at det af yderste Evne bør stræbe efter al den Kundskab, hvorved egen eller andres Lyksalighed virkelig kand befordres. Den åbenbarede Religion er for sig selv den Hoved-Videnskab, som gjør Mennisket eftertænksomt, opvækker at bruge de Høyere Siælens Kræfter, og ey blot at hænge ved de sandselige Forestillinger, men tillige af deres Betragtning og Sammenligning at gjøre sig almindelige Begreb; kort sagt: Religionen ved at undervise om usynlige, immaterielle og aandelige Ting opvækker og vænner Mennisket til at bruge sin Fornuft, men derved gjøres der beqvemt og stikket til at anstille højere, end blot sandselige Betragtninger.

23

Paa denne Beqvemmelighed beroer jo Høyagtelsen for Videnskaberne og deres Vedligeholdelse? Men denne Beqvemmelighed opvækkes baade ved Kundskab om den fornuftige Guds-Dyrkelse saa og vedligeholdes; bespottes og glemmes denne samme Kundskab, blive Mennisker, at jeg skal bruge Apostelens Ord, ufornuftige og naturlige Dyr, eller saadanne, som foragte alle de Videnskaber, som ey skiønnes fornødne til det legemlige Livs Ophold og Forlystelse.

Religionen allene lærer Mennisket at sette ret Pris paa sin Siæl, følgerigen og paa de Videnskaber, hvorved Siælens Fuldkommenheder kand forøges. Naar Videnskaber beholde den Agtelse, dem tilkommer, opvækkes derved altid hos nogle Lyst til det Arbejde og Møje ved Videnskaber, som æres og belønnes. Behøve Jordens Dyrkere Taalmodighed, Videnskabernes Dyrkere behøve en større; thi Arbejdet derved er langvarigere inden Høste Tiden kommer. Den aabenbarede Religion muntrer og styrker til at kunde beholde denne saa fornødne Taalmodighed, den forvisser om en rigere Høst, end den, som det blotte naturlige Øje forud seer ved Videnskaberne. Den sande Religion nytter og bruger verdsiige Videnskaber til sin Tieneste, altsaa

24

forpligter den at drage al mulig Omsorg for deres Vedligeholdelse og Fremover,

Offentlige Skoler, duelige Lærere og deres velfortjente Belønning bliver formedelst Religionen vigtigere og mere fornødne Indretninger udi Staten, end de hedenske Statsmænd i Athenen eller Rom selv skiønnede. Det Almindelige maatte ey der bebyrdes med Paaleg til saadant. Undervisning og Skoler bleve vel roste, anseete som nyttige og holdne i megen Ære, men Indretningen derved blev overladt enhvers eget Godtbefindende. Lønningen for Lærere var uvis og som tiest ringe, det maatte jo forvolde i Fremtiden des vissere Mangel paa duelige og nyttige Lærere? og Følgerne deraf maatte blive Videnskabers Aftagelse og omsider deres Forglemmelse.

En falsk, daarlig og ufornuftig Religion fordrager ey Videnskabers alt for skinnende Lys, den befinder sig best tient med Tusmørket og et saadant Skimt, hvorved de Ukyndige kand forføres at ansee Vildfarelse for Sandhed og Afveye for Gienveye. Hvad Under? at Frietænkere, Høistærede! gjøre sig saa megen Umage med at gjøre grundige Videnskaber latterlige og

25

foragtelige; disse som Prøve-Stene for daarlige og urigtige Meninger, blive just derved Anstøds-Stene for disse Meningers Forfegtere. Alle optænkelige Konstgreb bruges for at rydde dem af Veyen. Videnskaberne maae saaledes behandles og læres, at Vantroen ey ved dem skal bestrides og beskiæmmes. Den sande Religion taber derimod intet ved alt det Lys, som Videnskabers Tilvext og Fremgang antænder, dens Tydelighed og Styrke formeres meget mere derved. Hvor billigt og fornødent bliver der da ikke? At dens Bekiendere alvorligen sørge for at beholde den Kundskab, hvorved saa meget vindes.

Den Tvist om de verdslige Videnskabers ulige Nytte kand aldrig blive afgjort, om ey Religionen bestemmer, hvilke Videnskaber ere meest nyttige, mindre nyttige eller aldeles unyttige! I ville maaskee, Høistærede!

undres over; at nogen Videnskab skulde kunde kaldes unyttig, naar noget rigtigen og grundigen bevises at være enten mueligt eller virkeligen tilværende, maae det jo blive til nogen slags Nytte? Men derved kand dog spildes den Tid, som burde til det nyttigere anvendes. Muelighederne ere uendelige, og alle tilværende Ting saa mangfoldige, at det stedse vil blive ligesaa umueligt at fastsette deres fulde Antal, som

26

at bestemme den besynderlige Hensigt, Skaberen har havt ved Frembringelsen af et hvert. Her bor den menneskelige Fornuft nøyes med at forstaae Stykkeviis der, som er nyttigt. Bekiendte Sætninger, som forhen baade tydeligen og grundigen ere beviste, behøve ey Forstandens Arbejde i at opfinde nye, som tiest svagere, Beviis. Den lettroende Vantroer har jo gjort det til en Videnskab, at kunde af nærværende naturlige Hændelser forud sige de tilkommende; de urimeligste Gisninger ere jo derved blevne antagne som Grundsetninger i en Spaadoms-Konst blant ellers lærde Folk, naar deres Religion var vildfarende.

Den aabenbarede Religion veyleder ey allene at skiønne paa det Nyttige i Videnskabene, men den gjør dem tillige nyttigere, end de uden den ellers nogensinde kunde blive. En vrang Religions holder ved Lige mange Fordomme, som forhindre at skiønne altid det Sande og Nyttige i Videnskaberne, den efterlader Hiertet under Lidenskabernes Herredomme, og er såadant Hierte søger blot egen Ære eller Fordel ved Videnskabers Dyrkning, det bliver dristigt til at modsige de allertydeligste Sandheder og at udgive Mueligheder for Virkeligheder, det sandsynlige for vist

27

og rimelige Formodninger eller Gisninger for uomstødelige Grundsetninger. Den vildfarende Religion omstøber Videnskaber i saadan en Form, som best kand passe efter dens Lærdomme; den bringer i Mode mindre nyttige Videnskaber for at bringe af Moden dem, hvorved dens Feyl kunde blottes.

Den sande Religion derimod lærer Mennisket at fæste bestandigen Øjnene paa sin Tilværelses rette Formaal, nemlig Skaberens Ære og ligesaavel Medmenniskers, som egen sande Velfærd. Den nytter Videnskaber, ligesom Bien Blomsterne, samler af samme allene der Nyttige. Den lærer de Lærde selv at søge en Ære i Vankundighed om de Ting, som skiønnes umuelige at udforske og derfor unyttige, da Arbejdet ved deres Betragtning bliver forgiæves og spildt uden at kunde derved vente Sæd eller Høst Englers Regieringssormer, Planeters Indbyggere, Aanders Virknings-Maade, deres Kræfters Udmaalning, Monaders Tilværelse og Beskaffenhed med mere deslige bliver da agtet for unyttigt Hovedbrud. De Sandheder udi Videnskaberne, fom meest kunde virke til Menniskers Lyksaliggjørelse, agtes allene for de Nyttigste og Værdigste at betragte og bemøye sig for. Unyttige ja skadelige Udsvævelser, det forventde Valg; dristige Gisnin-

28

ger, unyttig Ord-Krig, ufor nødne eller ligegyldige Forandringer, ufornuftige Klygtigheder foragtes og skyes da som adelige Hindringer ved Videnskabers Dyrkning.

Kort sagt: Religionen forbinder at lede efter det Nyttige i Videnskaberne. Derved har den tillige stor Indflydelse udi deres Vedligeholdelse. Samme kand derfor altid haabes, saa længe den sande Religion ey krænkes og smittes. GUds Kirkes Overhoved har og lovet at have derved en saa stor Tilsyn, at der aldrig skal kunde vederfares den sande Religion nogen almindelig Undergang eller Fordærvelse. Til den Ende beskikkes Jordens Regentere til at være Kirkens Fosterfædre formedelst deres bestandige Omhue for Religionen, og derved fremme de tillige de nyttige verdslige Videnskaber.

Vort kiære Fædreneland har i vore Dage erfaret Forsynets Øje vaagende over Religionen blant os forunderligen, vore Kongers Hierter have været som Vandbække i den Almægtiges Haand, Rigernes beste Frugtbarhed er vedligeholder og fremmer ved den sande Religion, og derved have Videnskaber tillige tiltaget blant os. Lader os, Høistærede! i Dag hukomme dette, for at muntres til Hiertelig Taknemmelighed og troehiertig Bøn.

29

Da vor allernaadigste Konges Fødsel gjør denne Dag højtidelig og glædelig for os alle, skulde vi da ikke hellige den paa bemelte Maade?

Med en hellig Ærbodighed, med en frydefuld Erkiendtlighed og med prisende Læber bør vi i Dag erindre den uskatteerlige Velgierning, at den Allerhøyestes naadige og uforskyldte Forsyn har ved vor Longes og Arve-Herres Høye Fødsel bestemt os alle en eyegod Fader, som inderligen elsker sit Folk og ved al priselig Omsorg for Religionen og Videnskaberne tillige udviser den Kiærlighed, som har saa stor Indflydelse i vores almindelige Vel. Vor dyrebare Monarch bær tillige den berømmeligste Omsorg for at beholde Freden, er Gode, som siælden retteligen skiønnes, uden naar det savnes, og derover baade Videnskabers og Jordens Dyrkning hindres. — Kongens Fødsels-Dag er os derfor en glædelig Fest; men derudi bevise vi den rette Glæde, at vi med foreenede Hierter og Munde takke Livets GUD, som indtil denne Dag har sparet Kongens

Liv, men lader os tillige bede, ja! anraabe den, som formaner alle Ting, at Hans Kongelige Majestæts Helbred og Liv maae opholdes saa længe, at vore Efterkommere, ligesom vi, kunde glædes ved Hans Fødsels-Dages

30

Højtidelighed. Kongens Regiering være ligesaa lyksalig, som langvarig! Alle ønskelige Velsignelser formere stedse Kongens og Hans Rigers Glæde, og, naar Dage ey mere skal tælles, da blive omsider de ævige Velsignelser Hans største Glæde og beste Lod !!!

Hendes Maiestæt, Enke-Dronningen, leve til Kongens og Landets Glæde i mange Aar!!!

Cron-Prinsen, som nyeligen har oplevet en nye for os alle ønskelig Fødsels-Dag, og tillige formerer der Haab, som Kongen, Hans Fader, og Fædrelandet haver om Ham, tiltage i Visdom, Vext og Naade!!!

Hans Kongelige Højhed, Arve-Prinsen, med Hans Høye Gemahl opleve mange saa behagelige Dage, som denne. Paa Kongens Fødsels-Dag fornyer Hans Kongelige Højhed aarligen sin Godgiørenhed mod vores Selskab og det Norske Folk, skulde vi da ey fornye og forøge den Taknemmelighed, vi pligte vor store Veigiører og beste Talsmand hos Kongen? Ere vore Kræfter for svage at udrette alt, hvad vi ønske, vore Hierter ere dog rede-

31

lige nok at ønske Hans Kongelige Højhed et langt Liv og stedse den Glæde, Han selv søger derudi, at det gaaer Kongen og Landet vel.

De Kongelige Prinsesser og det Kongelige Arve-Huus savne aldrig nogen Velsignelse, som er forjætter en udvalt og GUD behagelig Konge-Slægt !!

Men alt, hvad som kan gjøre denne Dags Højtidelighed nyttig og frydefuld, indbefatte vi til Slutning i dette korte, men des vigtigere Ønske:

Kongen leve !!!

32